

14. Umapathysivam M. Are the qualities that make up Anzac Spirit still alive in society today? // http://www.afsse.asn.au/simpson/prize2005/essays/ru_sa_mahesh.pdf.
15. Welsh F. Australia: A New History of the Great Southern Land.–Woodstock & New York: The Overlook Press, 2008.–720 p.
16. Whimpress B. Creeping Anzacism // http://www.history.sa.gov.au/chu/programs/history_conference/BernardWhimpressPaper.pdf.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Наталія Жукова – аспірант кафедри англійської філології ЗНУ.

Наукові інтереси: лінгвокультурологія, етнолінгвістика.

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЧАСОПРОМІЖКУ „ДВАДЦЯТЕ СТОЛІТТЯ” З ПОГЛЯДУ УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНОКУЛЬТУРИ

Олександра ЗАДОРЖНА (Тернопіль, Україна)

У статті представлено структурно-семантичні особливості вербалізації часоприміжку „двадцять століття”. Досліджено експліцитні та імпліцитні способи лексичного вираження цього періоду. Розглянуто конотативні компоненти і здійснено етнокультурний аналіз темпорального значення.

In the article the structurally semantic features of verbalization of the period of time „the twentieth age” are presented. The explicit and implicit methods of lexical presentation of this period has been investigation. Conotative components are considered and the ethnocultural analysis of temporal value is carried out.

Ставлення індивіда до часу – одна із суттєвих характеристик самосвідомості людини, результат особистого досвіду. Внутрішнє сприйняття часу належить до складу тих актів і дій всередині свідомості особистості, внаслідок яких вона (особистість) в стані щось практично і духовно творити, надавати смислу світові та визначати свою поведінку. Усвідомлення часу не обмежується випадковими фіксаціями моментів “тепер” у пасивному потоці переживань, а є важливим компонентом побудови ієрархії життєвих актуальностей, які постійно змінюються. Тому дослідження способів осмислення та вербального представлення окремих сегментів темпорального універсуму видається актуальним.

Мета, яку ставимо перед собою, – схарактеризувати структурно-семантичні особливості ословлення темпорального проміжку “двадцять сторіччя”. Об’єктом нашого дослідження є експліканти значення „двадцять сторіччя” у поетичних текстах Л. Костенко та Б. Олійника – поетів-шістдесятників, які народилися і прожили значну частину свого життя у досліджуваній період. Вибір покоління авторів насамперед детерміновано тим, що світогляд шістдесятників має ряд визначальних особливостей. Як зазначає О. Цапок, “серед них перш за все необхідно виділити антропоцентричну зорієнтованість, яку можна назвати основною рисою філософії всього українського шістдесятництва. Їхня філософія, увібравши найкращі традиції ренесансного неоплатонізму (людина – центр космічної ієрархії буття) і головні ідеї філософської спадщини діячів Києво-Могилянської академії, є за своєю суттю гуманістичною. Така тенденція у філософії українського шістдесятництва формувалася на фоні посиленої уваги до особливостей національної ментальності, до екзистенціально-кордоцентричних філософських концепцій Г. Сковороди та П. Юркевича” [5: 23]. Тому осмислення авторами-шістдесятниками реалій об’єктивної дійсності відбувається з урахуванням етнокультурних особливостей українського народу.

Темпоральний інтервал “двадцять сторіччя” – нелегкий період в історії людства. У цей час в суспільстві відбувалися трансформації, зумовлені розвитком промислового виробництва, домінуванням міського способу життя. Людина зіткнулася з симптомами техногенного, екологічного лихоліття. Таким чином, спосіб життя народу останнього століття другого тисячоліття помітно впливає на осмислення, та на вербалізацію ключових концептів культури.

Експліцитними вербалізаторами значення “останнє століття другого тисячоліття” у поетичній мові Л. Костенко та Б. Олійника є синонімічні словосполучення *двадцять сторіччя, двадцять століття, двадцятий вік*. У поезії шістдесятників простежується виразна негативна конотація цих темпоральних одиниць: *А дні шаленіють в реторті двадцятого віку* (БО: 53). Конотація реалізовується в процесі дискурсивної реалізації часоназв. Наприклад, у контексті *Кобзарю, знаєш, нелегка епоха оцей двадцятий невгомний вік. Завихрень – безліч. Тишій – анітрохи. А струсам різним утрачаєш лік* (ЛК-В: 100) носієм негативної конотації є атрибутути *невгомний* (“який не може вгамуватися,

заспокоїтися, перестати діяти; надто рухливий / завжди сповнений хвилювань, тривог; неспокійний”), лексеми *струс* („потрясіння”), *завихрення* („дивацтво, незвичність у думках, поведінці”) та речення *Тиші – анітрохи*. У поетичному фрагменті *Вік такий, мамо: скажений, шалений, шосейний, атоми й гени ловлять генії, – одне слово – двадцятий* (БО: 63) негативну конотацію експлікують оказіональні для темпоральних одиниць синонімічні атрибути *скажений* („дуже напружений, клопітливий, заповнений справами, роботою” [СУМ, IX: 239]), *шалений* („нестримний, дуже напружений у своєму перебігу” [СУМ, XI: 397]) та *шосейний* („людина на авто мчить по шосе з великою швидкістю”). У лексикографічній паспортизації проаналізованих означень виразно простежуються пейоративні семи і сема „ознака швидкісного руху”.

Індикатором негативної конотації можуть виступати і носії предикативних відношень. Наприклад, у контексті *Довкола двадцять століття ревла, машини брели, як готи* (БО: 247) показником додаткового значення є дієслово *ревло* – “сповнюватися ревом, ревінням, нестямним криком, гвалтом, шумом, гуркотом”.

Рациональність, притаманна суспільству в двадцятому сторіччі, нищить споконвічні якості українців: моральність, людинолюбство, відчуття прекрасного, любов до природи (*Віки минули і віки грядуть чи людством бути люди ще спроможні?* (ЛК-В: 262). Відродити всі ці якості, на думку шістдесятників, можна, якщо людина, яка знаходиться у вирі подій, технічних інновацій та процесу заробляння грошей, на деякий час зупиниться і зверне увагу на первозданну красу природи, її стихійність та могутність. Для вербалізації реалій, які можуть реанімувати етичні якості особистості двадцятого століття, поети послуговуються знаковими для нашої культури лексемами: *вогонь (І хочеться часом в двадцятому віці забитись в печеру і няньчить вогонь* (ЛК-В: 62), словами, що використовуються для називання рослин (*Космодроми цвітуть чебрецем і ромашкою – отакою, як тисячі років назад. І плечисті сини в сорочках нарзпашку із двадцятого віку виходять на старт* (БО: 14), номінаціями птахів і тварин (*Маленький сірий птах, невидимий у вітті, в солодкім забутті закинувши дзьобок, – як розпочав пеан іще в палеоліті, то вже й двадцятий вік, а він веде смичок* (БО: 231); вербалізаторами філософських понять (*А ми йдем двадцятим століттям конякою, і мій дядько глаголить істину* (БО: 32). В останньому фрагменті Б. Олійник підкреслює важливість життєвської мудрості старших людей з допомогою етномаркованого і, водночас, позитивно конотованого дієслова *глаголити*.

Чи не найбільше негативних сем у мовному осмисленні двадцятого століття простежується у поетичному дискурсі Л. Костенко. Пейоративна конотація двадцятого століття як темпорального інтервалу виражається не лише експліцитно, а й імпліцитно, без актуалізації лексичних маркерів цього періоду. Так, вираженню значення „останнє століття другого тисячоліття” сприяє дискурсивна реалізація лексеми *епоха*: *Ескіз до портрета епохи. Секс-бомба. Приміряє атомні сережки. На скронях вінок з колючого дроту. Крок-рок. Починала з фокстроту* (ЛК-В: 548); *Усі вже звикли: геніїв немає. Послулим душам звелено хропти. А люди питають: „Де геніальні повісті? Де думка епохи, весела й печальна? ” Поїхала у закритому поїзді. Похована на цвинтарі мовчання* (ЛК-В: 142). У представлених контекстах репрезентантами негативності виступають мовні знаки культури [1; 4] (*секс-бомба, на скронях вінок з колючого дроту, похована на цвинтарі мовчання*).

Усвідомлення двадцятого століття як психологічно важкого періоду в історії людства є концептуальною домінантою поетичного контексту шістдесятників, що втілилося у репродукуванні вербальних моделей цього часу, які набули статусу ментальних. Латентну реалізацію значення „двадцять століття” демонструє сполучуваність лексеми *епоха* з такими означеннями:

несприятлива епоха (Епоха несприятлива ламає іще в колісці геніям хребти (ЛК-В: 207);

наша епоха (Крути шарманку, пожалій нас трохи. У нас ще є і зорі он, і клен. Велики вуха нашої епохи нехай хоч мить побудуть без антен! (ЛК-В: 113);

головата [розумна] епоха (Іде епоха моя головата кудись від етики до синтетики. Ближчий мені старий Гайявата, ніж всі досягнення кібернетики (ЛК-В: 181);

епоха спорту і синтетики (В епоху спорту і синтетики людей велика ряснота. Нехай тендітні пальці етики торкнуться вам серце і вуста (ЛК-В: 66);

епоха НТР {Великі зорі в пам'яті планети. Холодні паці первісних печер. Минулих літ повільні менуети. Космічний свист епохи НТР (ЛК-СНС: 33); Як тій дитині зватися Богданком, коли епоха зветься НТР? (ЛК-В: 549).

Експлікантами пейоративної конотації у наведених фрагментах виступають лексеми на позначення реалій-наслідків прогресу людства у двадцятому сторіччі. Антитеза *минулих літ повільні менуети* – *космічний свист епохи НТР* є своєрідним камертоном стильової тональності усього контексту.

У творі “Скіфська одісея” автор в рамках осмислення історіософської концепції Україна – Скіфія зображає плем'я скіфів як ідеальне суспільство, яке протиставляє сучасному соціуму. Для вербалізації життєустрою наших предків поетеса використовує такі мовні знаки української культури:

лексеми на позначення просторових реалій та особистісних характеристик людей (А навкруги – природа первозданна. І люди щедрі й добрі, як вона (ЛК-СНС: 102);

номінації роду їх занять і знарядь праці (Тут шанують труд. І рух дадуть і кругові, і кросну. Кують залізо із місцевих руд. І мають славу дуже розголосоу. Тут процвітало різне ремесло. Були будинки з каменю й саману (ЛК-СНС: 91);

слова для найменування вірувань та уявлень людини (Звуть молодого місяцем і князем. У них дівчина сходить, як зоря. Шанують предків. А зберуться разом – у них тут пам'ять замість вітара. Згадають рід до сьомого коліна. В них Рід, як бог, у нього сонця лик. Вони з вогню, у них душа нетлінна. У них і серп – як місяць молодик. У них зірчаті пряники жертівні. Вони без маку не спечуть коржа. Тут і діжа в них, наче місяць вповні. У них і місяць сходить, як діжа. їм їхній бог біди не заподіє. Богинь нема сварливих і гризких. Бо тут боги – як втілення надії, а на Олімпі – пристрастей людських (ЛК-СНС: 106-107).

Л. Костенко свідомо звертає увагу на душевність, щирість, любов до природи і людини, що панували у скіфському племені і яких бракує у сучасному суспільстві. Люди двадцятого століття, прагнучи полегшити життя за допомогою машин та пізнати все нові наукові вершини, забувають про моральні якості та про збереження планети для нащадків. Ословлення таких роздумів простежується і в інших творах поетеси: *Ще назва є, а річки вже немає. Усохли верби, висушли рови, і дика качка тоскно обминає рудиментарні залишки багви (ЛК-В: 53); Через віки, а то й через роки, ріка вже стане спогадом ріки (ЛК-В: 77).*

Отже, темпоральний інтервал “двадцять століття” у поетичній мові Л. Костенко і Б. Олійника вербалізується експліцитно (синонімічними словосполученнями), а також імпліцитно – поєднанням лексеми *епоха* із рядом актуалізаторів (найменуваннями матеріальних і моральних цінностей людини цього часу). В осмисленні шістдесятниками аналізованого часопроміжку домінує негативна конотація: автори критикують легковажність, аморальність сучасної їм людини та нерациональне використання нею природних ресурсів. Також письменники підкреслюють необхідність збереження одвічних цінностей українства (духовних та матеріальних) для формування світогляду майбутніх поколінь. Така репрезентація двадцятого століття є результатом культуроморфної концепції творчості шістдесятництва.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

БО – Олійник Б. Вибрані твори: У 2-х т. / Олійник Б. – К.: Дніпро, 1985. – Т. 1. **ЛК-В** – Костенко Л. В. Вибране / Костенко Л. В. – К.: Дніпро, 1989. – 559 с. **ЛК-СНС** – Костенко Л. В. Сад нетанучих скульптур Костенко Л. В. – К.: Радянський письменник, 1987. – 207с.

СУМ – Словник української мови / І. К. Білодід (гол. ред) та ін. – Т. 1– 11. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності: стилістика та культура мови. – К.: Довіра, 1999. – 431 с.
2. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: словник-довідник. – К.: Довіра, 2006. – 703 с.
3. Жайворонок В. В. Слово в етнологічному контексті // Мовознавство. – 1996. – № 1. – С. 7 – 14.
4. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика. – К.: Довіра, 2007. – 262 с.
5. Цапок О. М. Мовні засоби репрезентації концепту “краса” в поезії українських шістдесятників: Дис... канд. філолог., наук: 10.02.01. – Черкаси, 2003. – 191 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Олександра Задорожна – асистент кафедри методики викладання української мови і культури мовлення Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Наукові інтереси: когнітивна лінгвістика, лінгвостилістика, етнолінгвістика, лексикологія української мови.

ВОСПРИЯТИЕ И КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЯ МИРА

Александр ЗЕРНОВ, Виктория ВОСТРЕЦОВА (Горловка, Украина)

В даній статті досліджується поняття „концепт” як базовий елемент когнітивної парадигми наукового знання. Автори детально зупиняються на лінгвістичних характеристиках концепту „свобода” та його околослів.

The article deals with the problem of “concept” being the basic element of cognitive paradigm. The authors dwell on the linguistic features of the concept “freedom” and words with a similar meaning.

Возникновение когнитивной науки является крупнейшим событием в современной науке. На ранних этапах своего развития когнитивное направление являлось, в значительной степени, реакцией на неудовлетворенность подходом к семантике, принятым в господствующем течении лингвистической теории [8: 68].

Когнитивная лингвистика знаменует появление нового направления, которое позволяет связать все языковые процессы с познавательной деятельностью человека, с актами категоризации и концептуализации мира. В результате когнитивного подхода, когда учитываются разнообразные и разноаспектные по сфере функционирования и масштабности типы знаний человека, можно получить реальную картину определенного фрагмента действительности, который представлен в лексической системе языка как отдельное семантическое пространство.

В когнитивной парадигме изначально центральную роль играют „концепты”, которые обнаруживают направления и формы активизации знаний в процессе речемыслительной деятельности человека, формируют представление о своеобразии национальной культуры, профессиональной и бытовой этики, специфики ведения дела, приоритетов.

Понимание языковой категории как концепта, гештальта, оперативной единицы мышления, сохраняющей элементы образности, позволяет понять ее фундаментальное значение в выполнении таких функций, как редуцирование поступающей в мозг информации, упрощение процесса идентификации, осмысление объектов, преодоление чрезмерной детализации, отнесение к более высокой категории, принятие решений относительно последующих действий с объектами и установление отношений между ними.

Исследователь Ю.А. Степанов выражает наиболее распространенную версию толкования концепта: „термином концепт называют лишь содержание понятия, таким образом, термин концепт становится синонимичным термину смысл. В то время как термин значение становится синонимичным термину объем понятия. Говоря проще, значение слова – это тот предмет или предметы, к которым это слово правильно, в соответствии с нормами данного языка, применено, а концепт – это смысл слова” [7: 43].

Содержание любого концепта, по мысли Л. Витгенштейна, может быть описано посредством парадигмы употребления обозначающего его слова. Таким образом, чтобы понять или объяснить концепт, следует искать не какую-либо конкретную или абстрактную сущность, которая определяется этим концептом, а обратиться к употреблению обозначающего его слова. При этом под употреблением понимается не просто множество конкретных случаев использования того или иного слова, а определенные способы правильного употребления, соответствующего лингвистическим стандартам, принятым в данном обществе. Совместное поведение людей – вот та референтная система, с помощью которой мы интерпретируем незнакомый язык [цит. по 9: 43]. Именно в детальном описании логики употребления слов в определенной языковой игре и видит Л. Витгенштейн задачу философа.

Постижение того, как именно человек воспринимает и концептуализирует действительность, какие факторы объективного и субъективного характера являются определяющими в формировании картины мира, представляется чрезвычайно важным. Восприятие даже простейшего объекта является частью сложного процесса, а не